

JE LEERLINGEN BETERE LEZERS ZIEN WORDEN, DAT IS DE GROOTSTE BELONING!

Effectief leesonderwijs: goede praktijkvoorbeelden

In opdracht van de ministers van Onderwijs en Cultuur van Nederland en Vlaanderen werkte de Taalraad Begrijpend Lezen van de Taalunie het actieplan *Effectief onderwijs in begrijpend lezen* uit. De vijf kernthema's van dat plan werden in het vorige nummer van *Fons* al bondig samengevat. In dit artikel vertellen twee Vlaamse scholen hoe zij die thema's integraal aanpakken en omzetten in concrete acties om hun basisschoolleerlingen naar een hoger niveau begrijpend lezen te tillen. "Of dat proberen we toch", benadrukken beide scholen. "We zijn nog steeds zoekende." Maar ook een zoektocht kan inspireren!

Fieke Van der Gucht

De West-Vlaamse **vrije basisschool Heilige Familie** heeft twee afdelingen, een in Ettelgem (met ongeveer 100 leerlingen) en een in Oudenburg (met ongeveer 200 leerlingen). Een op de drie leerlingen heeft een lage SES-status. De Oost-Vlaamse **leefschool Klavertje 4 (GO!)** in Nevele telt een 200-tal leerlingen, die ingedeeld zijn in leefgroepen van een twintigtal kinderen. Het leesbeleid wordt in beide scholen enthousiast gedragen door het voltallige schoolteam. Voor dit artikel gingen we voor team-Nevele in gesprek met directeur Kristien Vandendriesche, zorg- en leescoördinator Ilka Vanhoogenbemt en juf Sofie Van den Broeck, en met directeur Sabine Biebauw, juf Katrien Hautekiet en juf Gerlinde Declerck voor team-Ettelgem/Oudenburg.

Over de auteur

FIEKE VAN DER GUCHT

werkte 7 jaar bij leesbevorderingsorganisatie Iedereen Leest. Nu werkt ze halftijds aan de UGent als taalcoach. Daarnaast redigeert of schrijft ze teksten als De Kommaneuwer, onder meer voor de Nederlandse Taalunie.

HELP! ZE LEZEN TE OPPERVLAKKIG

Of het nu om OVSG-toetsen, paralleltoetsen of interdiocesane proeven ging: door tegenvallende resultaten groeide bij beide scholen het besef dat ze wilden inzetten op meer leesplezier en een beter leesbegrip. Naast die zwart-op-witresultaten lieten Heilige Familie en Klavertje 4 zich ook leiden door 'subjectievere', maar even waardevolle ervaringen van het leraarteam. In Klavertje 4 keerde, vooral bij de leraren in de oudere jaren, jaar na jaar dezelfde frustratie terug: "Ze lezen niet wat er staat, of toch veel te oppervlakkig." Heilige Familie stelde dan weer vast dat er te veel leerlingen niet graag lezen, iets wat bevestigd werd door twee externe taalbegeleiders: "Ons leesbeleid was sterk verouderd, tijd voor verandering!"

TIP: LAAT JE LEERLINGEN EEN FOPTOETS MAKEN

Als ervaringsgerichte leefschoon wilde Klavertje 4 hun leerlingen aan den lijve laten ondervinden dat hun leesbegrip ontoereikend was – urgentiebesef moet immers niet alleen van bij leraren vertrekken. Daarvoor stelden ze een foptoets op met taalvragen, rekenvragen en doe-vragen – "Ga op je stoel staan en zing een liedje van K3" bijvoorbeeld. De eerste opdracht luidde: "Lees éérst alle vragen en los pas daarna de vragen op." Leerlingen die dat advies ter harte namen (versta: 'aandachtig lezen'), kwamen er zo achter dat je alleen al je punten kon halen als je alle vragen blanco liet en de doe-opdrachten níét uitvoerde. Slechts 2 of 3 leerlingen hadden dat door. Voor de leerlingen was die foptoets confronterend en tegelijkertijd een wake-upcall: begrijpend lezen bleek wel degelijk belangrijk.

"Zelfs een jaar later herinneren de kinderen zich die foptoets nog!" zegt juf Sofie.

EEN GOED PLAN MOET RIJPEN

Beide scholen benadrukken dat een taal-leesbeleidsplan *in the end* belangrijk is, al was het maar voor nieuwe leerkrachten die niet het hele ontwikkelingsproces van die visie op taal en lezen hebben doorlopen. Tegelijkertijd nuanceren ze: "Een goed plan moet rijpen." Hoewel het natuurlijk nodig is een algemeen doel 'naar een hoger leesbegrip' uit te zetten, kun je eerst via trial and error uittesten welke wegen naar Rome leiden. Pas als de meest efficiënte route is bepaald, leg je die vast in een plan dat wordt opgenomen in de schoolvisie en dat je natuurlijk kunt blijven verfijnen.

Zo had Klavertje 4 een gedragen leesbeleidsplan, als onderdeel van het schoolontwikkelingsplan, waarin de LIST-methode (zie verderop) centraal stond. Daarmee waren alvast het technisch lezen en het leesplezier goed afgedekt – twee noodzakelijke voorwaarden voor begrijpend lezen. Al bleek al snel dat dat nog niet voldoende was: er ontbrak in het plan nog een laag om ook het leesbegrip (of het 'verwerkend lezen') echt naar een hoger niveau te tillen. Zodra die extra laag op poten staat, wordt het plan aangevuld.

TIP: TREK GENOEG (LES)TIJD UIT

Het proces van algemeen doel tot uitgewerkt plan kan makkelijk een paar jaar in beslag nemen, vertelt directeur Sabine Biebauw. In het geval van Heilige Familie ging het om een inspanning van 4 à 5 jaar. Weerstand overwinnen bij het team hoorde daarbij. Overschakelen naar

de LIST-methode (zie verder) voelde namelijk aanvankelijk aan als dubbel werk, omdat veel leerinhouden (bijvoorbeeld: het begrip 'hoofpersonages') ook al via de taalmethode werden aangebracht. De directie had begrip voor die frustratie en zorgde voor lesvervangingen door een ambulante leerkracht of de zorgcoördinator. Tijdens hun lestijd konden de leraren zo de tijd nemen om die overlap weg te werken. Vind je verbeteracties voor een hoger leesbegrip écht belangrijk? Dan geef je als directeur de ruimte om die binnen de lestijden voor te bereiden, in plaats van ze te beschouwen als avond- en weekendwerk, klinkt het bij Biebauw.

DE LIST-METHODE ALS VRUCHTBARE BODEM

Leesplezier en leesmotivatie vormen de motor van effectief leesonderwijs. Wie graag en met een doel voor ogen leest, groeit sneller en beter op het vlak van leesvaardigheid. Expliciete en frequente aandacht voor leesplezier is dus broodnodig. Zowel Klavertje 4 als Heilige Familie gingen daarom met de LIST-methode werken, waarmee je lezen echt inroostert.

LIST staat voor 'Leesinterventie voor scholen met een totaalbenadering' of ook wel voor 'Lezen IS Top'. Het is een onderzoeks- en begeleidingsproject dat tot stand gekomen is onder leiding van Thoni Houtveen (Hogeschool Utrecht). Bij LIST lees je iedere dag 30 minuten in de klas. Je zorgt voor een leuke leesomgeving, je schaft de nieuwste kinderboeken aan, je houdt leesgesprekken en je doet aan boekpromotie. Een LIST-leesles start met een mini-les: de leerkracht leest daarin een stukje voor, brengt de klas in lees-

sfeer en geeft de leerlingen een leesvraag of leesdoel mee. Bijvoorbeeld: “In dit verhaal gebeuren er dingen die je makkelijk voor je kunt zien. Ga in jouw boek op zoek naar een scène die je als een film zou kunnen laten afspeelen” of “In dit boek staan er dingen die écht kunnen gebeuren en dingen die niet kunnen gebeuren. Hoe zit het in jouw boek met fantasie en realiteit?” Daarna gaan de leerlingen stillezen, duo-lezen of tutorlezen, in een eigen boek naar keuze. De les wordt gezamenlijk afgesloten met een terugblik op de leesvraag en het uitwisselen van ervaringen.

Lezen IS Top in deze knusse leesplek

GEEN BOEKENBROL IN HET BIE-BA-BOEKENHUISJE

De LIST-methode vraagt om **knusse leesplekken**. Die raad nam juf Gerlinde ter harte. De ouderraad van Heilige Familie timmerde een prachtig promotiehuisje in elkaar om hun activiteiten in de verf te zetten. Juf Gerlinde kreeg het daarna voor haar kleuterklasje. Met haar leerlin-

gen zocht ze naar een naam voor de nieuwe boekenhoek. Omdat ze rond de letter/klank ‘b’ werkten, werd het ‘het BIE-BA-BOEKENHUISJE’. “Kleuters kunnen nog niet lezen in de strikte zin van het woord”, zegt Gerlinde. “Maar je kunt toch boeken en lezen door alle activiteiten heen aan bod laten komen. We verzamelen *magische* (versta: moeilijke) *woorden* uit boeken, laten leerlingen pictogrammen ‘lezen’, we laten menukaarten in het poppenhuis rondslingeren, variëren met strips en kookboeken naast prentenboeken.”

Daarnaast is een **mooi, rijk en kwalitatief aanbod** belangrijk. Directeur Sabine Biebaw geeft zonder omwegen toe: “Wij hadden oude brol in huis! Geen wonder dat kinderen in dat boekenaanbod hun gading niet vonden.” Ze bouwden ondertussen een prachtige schoolbibliotheek uit en werken nu samen met de openbare bibliotheek, net als Klavertje 4: “Het is belangrijk dat je kinderen leert hoe ze een boek moeten zoeken in de openbare bibliotheek. In het secundair onderwijs is er vaak geen schoolbibliotheek meer, dus een bezoek aan de openbare bib moet je *modelen* in het basisonderwijs.” Klavertje 4 werkt ook samen met de lokale boekhandel die de school en haar leerlingen perfect kent.

De LIST-methode vertrekt **vanuit vrij lezen**. Daar hoort dus een boek naar keuze en op maat van de leerling bij, géén verplicht tekstfragment uit een taalmethode. Zowel fictie als non-fictie mag, al raadt LIST een verhouding van 80% ‘verhalen’ en 20% ‘feiten’ aan. Een boek uitlezen hoeft niet bij een verkeerde keuze. Om zo’n mismatch te voorkomen, besteedt LIST veel aandacht aan het **modelen van de boekkeuze**: de leraar start elke LIST-les door de kaft, de illustrator en de auteur te tonen, én de redenen te bespreken waarom hij of zij als een blok viel voor het boek.

TIP: VERGEET HET MOPPENBOEK NIET!

Wil je begrijpend lezen stimuleren? Dan is een gouden tip het moppenboek, verklapt juf Katrien. Licht toe om welk mopje je zelf hard hebt moeten lachen en vraag leerlingen om zelf op zoek te gaan naar een mop in hun vrije leestijd. Na afloop kunnen ze dan uitleggen waarom ze die zo grappig vonden. Zo ontdek je snel hoe het met het leesbegrip van de leerlingen gesteld is.

BEGRIJPEND LEZEN VRAAGT OM MEER MEST

De LIST-methode biedt absoluut een vruchtbare bodem om van leerlingen gemotiveerdere, enthousiastere en technisch betere lezers te maken, zo geeft Klavertje 4 aan. Dat bleek ook uit de toetsresultaten (zie verderop). Maar hoewel leerlingen liever gingen lezen, (technisch) beter gingen lezen en leeftijdsadequater gingen lezen (dus boeken gingen lezen die voldoende uitdagend waren en beter waren afgestemd op het AVI-niveau van de individuele leerlingen), evolueert het leesbegrip tot nog toe niet voldoende mee.

De LIST-aandacht voor leesstrategieën is een stap in de goede richting. Die worden tijdens een mini-les eerst uitvoerig *gemodeld* door de leraar, waarna de leerlingen er geleidelijk aan steeds zelfstandiger mee aan de slag gaan. Zo hing Klavertje 4 affiches met leesstrategieën op in de klas en maakten ze lees-bladwijzers met leesstrategieën. Zo hebben leerlingen snel een oplossing bij de hand, als ze bijvoorbeeld een moeilijk woord tegenkomen. Die leeshorde kunnen ze nemen door een stukje terug te bladeren en te herlezen, de betekenis aan een medeleer-

ling te vragen, het woord op te zoeken of te kijken of de prenten in het boek iets prijsgeven over de betekenis van het woord.

Alleen volstaat dat niet, aldus Klavertje 4. Eén probleem is dat leerlingen die strategieën weliswaar toepassen tijdens het halfuurtje LIST, maar weer loslaten als ze teksten voor een ander vak lezen. Leraren moeten dus blijven hameren op die strategieën, tijdens alle vakken. Naast het LIST-lezen, dat leesplezier, leesmotivatie en leesvaardigheid afdekt, moet ook begrijpend lezen op regelmatige basis worden ingeroosterd.

Een ander probleem is dat begrijpend lezen een proces is dat zich in je hoofd afspeelt. Als leraar is het niet evident om die denkprocessen didactisch te vatten. Als je zou kunnen *modellen* hoe je betrokken en met begrip leest, zou je kwalitatieve leesbegripwinst kunnen boeken. Klavertje 4 overweegt daarom in te stappen in het DENK!-project, dat speciaal daarvoor ontworpen is. Het kwam tot stand door LIST-bedenker Thoni Houtveen van de Hogeschool Utrecht en Anneke Smits van Hogeschool Windesheim (Nederland). “Zeiden we al dat het een blijvende zoektocht is?”, lachen zorgcoördinator Ilka en juf Sofie.

TIP: LEKKER LEESDOEL

Ook Heilige Familie sleutelt verder aan een goed leesbegrip. Dat doen ze door functionele, uitdagende en betekenisvolle leesopdrachten te geven. Je leest (begrijpend) om iets te doen, niet om vraagjes bij de tekst op te lossen. En wat is er dan beter en motiverender om te doen dan iets lekkers maken om met de hele klas op te eten? Bij juf Katrien werden dat pannenkoeken. Haar ‘Pottenlikkers’ van het eerste leerjaar kregen een leeslijst met ingrediënten en benodigdheden, met visuele ondersteuning waar nodig. De leerlingen lazen de lijst en selecteerden daarmee het juiste materiaal uit de keukenvoorraad die hun juf had meegebracht. Woordenschat verrijken? Check! Daarna lazen ze de instructies uit het recept volledig door. Begrepen ze goed wat er stond? Dan konden ze het recept stap voor stap gaan uitvoeren: ingrediënten afwegen, het perfecte pannenkoekenbeslag maken, boter smelten en bakken maar. De leerlingen leerden niet alleen hoe ze pannenkoeken moesten bakken, maar ook hoe ze een recept konden lezen om daartoe te komen.

GEEF FORMATIEVE FEEDBACK

De leesvorderingen van leerlingen borgen is belangrijk, maar niet makkelijk. Beide scholen beroepen zich op allerhande toetsresultaten (OVSG-toetsen, paralleltoetsen, IDP-toetsen, AVI-testen) waarmee ze nagaan welke vorderingen hun leerlingen boeken op het vlak van lezen. Die effectmeting is nodig, maar geeft wel een vals gevoel van veiligheid, waarschuwen beide scholen. Het levert immers geen formatieve feedback op die leerlingen inzicht geeft in hun sterke en zwakke punten, en zo toelaat om het eigen

leerproces te verbeteren. Klavertje 4 wil in de toekomst daarom een item ‘leesbegrip’ opnemen in het groeirapport. Voorlopig is de school nog op zoek naar hoe ‘leesbegrip’ gevat kan worden in doelen die observeerbaar en meetbaar zijn voor de leerkrachten en die bovendien inzichtelijk zijn voor de leerlingen zelf. Ook Heilige Familie voorziet nog niet in dergelijke formatieve feedback.

TIP: NEEM DEEL AAN ONDERZOEK

Zelf onderzoek opstarten is uiteraard te tijdrovend. Daarom nemen beide scholen regelmatig deel aan onderzoek. De onderzoeksgroep Taal, innoveren en leren binnen de vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent heeft bijvoorbeeld een onderzoeksproject rond begrijpend lezen opgezet in het basisonderwijs, en daar neemt Klavertje 4 als referentiegroep aan deel. Doel van de onderzoekster is om na te gaan of haar nieuwe methode meer vruchten afwerpt dan de huidige schoolaanpak. De resultaten zijn nog niet bekend, maar uit de voorgestelde remediëring wil de school hoe dan ook haar voordeel halen. Samen met 26 andere basisscholen neemt Heilige Familie dan weer deel aan het Erasmus+-project Taalsterk, van het Taalconsortium Basisonderwijs: “Je steekt veel op van andere scholen. Dankzij dat lerende netwerk hoef je het warm water niet zelf uit te vinden.” Overigens nam Heilige Familie ook deel aan het internationale PIRLS-onderzoek, dat peilde naar de prestaties voor begrijpend lezen op het einde van het vierde leerjaar. Daaruit bleek dat alle leerlingen de standaarden voor begrijpend lezen hadden gehaald, wat een grote opsteker was voor de school: “Je leerlingen betere lezers zien worden, dat is de grootste beloning!”